

УДК 343.8

Ю.В. Шинкарьов**ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ НОВЕЛ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ**

Анотація. У статті викладено основні зауваження, які виявлені шляхом теоретичного аналізу новел чинного законодавства про кримінальну відповідальність. Доводиться необґрунтованість та поспішність встановлення відповідальності юридичних осіб на теренах України.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, заходи кримінально- правового характеру, юридична особа, законодавство про кримінальну відповідальність.

Аннотация. В статье изложены основные замечания, которые выявлены путем теоретического анализа новелл действующего законодательства об уголовной ответственности. Доказывается необоснованность и поспешность установления ответственности юридических лиц в Украине.

Ключевые слова: уголовная ответственность, меры уголовно- правового характера, юридическое лицо, законодательство об уголовной ответственности.

Abstract. The article presents the main observations are identified by theoretical analysis of novels legislation on criminal liability. Proved unfounded and hasty establish the liability of legal entities on the territory of Ukraine.

Key words: criminal liability, actions criminal law, a legal person, the law of criminal responsibility.

Актуальність пропонованої статті полягає у необхідності наукового дослідження та осмислення новел до чинного кримінального кодексу України відносно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України. Такі зміни були запроваджені Законом України від 23 травня 2013 року.

Нагадаю, що ці зміни мають своїм змістом введення заходів кримінально- правового характеру щодо юридичних осіб в Україні.

Оскільки зміни до закону про кримінальну відповідальність України були прийняті достатньо недавно, невелика кількість наукових робіт була присвячена цій проблематиці. Так, М.І. Хавронюк розглянув питання співвідношення заходів кримінально- правового впливу і кримінальної відповідальності [1], П.С. Берзін і В.О. Гацелюк розглянули окремі проблеми застосування заходів кримінально- правового характеру щодо юридичних осіб [2]; С.О. Харитонов присвятив власні тези темі «Заходи кримінально- правового характеру щодо юридичних осіб як новела у кримінальному законодавстві». Але питанню дослідження «Змін...», як ми бачимо, приділяється здебільшого увага у тезах конференцій. Саме тому виникла ідея про висвітлення проблематики, що криється у «Змінах», у науковій статті, де б було висвітлено самостійне, авторське бачення та узагальнено зауваження, які були висловлені раніше іншими вченими.

Новелізація чинного законодавства в ракурсі встановлення заходів кримінально- правового характеру щодо юридичних осіб породила більше запитань, ніж відповідей.

Це стосується як необхідності внесення таких змін так і їх змісту. Пропоную до розгляду проблемні моменти та авторські наукові погляди, що виникли під час аналізу названого закону:

1. У сучасній кримінально-правовій літературі достатньо часто зустрічаються близькі змістовно один до одного поняття, такі як, заходи кримінально-правового характеру, заходи кримінально-правового впливу. Достатньо дискусійним видається як взаємовідношення цих понять із кримінальною відповідальністю, як правовим явищем, так і одне з одним. В теорії до заходів кримінально-правового характеру відносять і власне покарання, і примусове лікування, і спеціальні виховні заходи для неповнолітніх. Законодавець при внесенні змін до чинного КК нарешті нормативно застосував поняття заходів кримінально-правового характеру. Але при цьому ці заходи, згідно зі змістом закону, можуть застосовуватися виключно до юридичних осіб. Саме цим законодавець штучно зменшив коло таких заходів і обмежив суб'єктів до яких вони можуть бути застосовані. Незрозумілою є і правова природа таких заходів. Особливу цікавість викликає співвідношення заходів кримінально-правового характеру і кримінальної відповідальності, врегулювання якої і повинен забезпечити Кримінальний кодекс України. Оскільки своїм змістом він має законодавство про кримінальну відповідальність. Незрозуміло – чи є вони окремою формою реалізації ретроспективної кримінальної відповідальності, чи взагалі це абсолютно окреме правове явище. На жаль, законодавець не дає і визначення заходів кримінально-правового характеру, зосереджуючись тільки на окресленні їх видів у ст. 96–6 КК України. Як вважається, заходи кримінально-правового характеру є достатньо широкими за змістом і зведення кола їх застосування виключно до юридичних осіб є помилковим. До того ж, законодавцю перш ніж вводити поняття такого рівня у чинне законодавство, бажано було б дати його легальне визначення, щоб усунути можливі помилки у розумінні його правової суті.

2. Підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою певних дій. У цьому випадку абсолютно нехтується вчення про склад правопорушення і склад злочину, що є єдиною і достатньою підставою юридичної і, особливо, кримінальної відповідальності. Виявляється, для застосування заходів кримінально-правового характеру (що реально є заходами відповідальності) необхідне вчинення певних дій особою, яка не є суб'єктом, що зазнає цих заходів. Така ситуація є неприпустимою, оскільки Закон для застосування певних «заходів» до певного суб'єкта не повинен визнавати як підставу вчинки та дії інших суб'єктів (уповноважених осіб), хоча і пов'язаних управлінськими функціями з першим (юридичною особою).

3. Згідно зі ст. 61 Конституції України, юридична відповідальність особи повинна бути індивідуальною. Але, напевно це можливо за існуючої нині редакції Закону. Особливо це стосується різних видів товариств, коли акції, які тримаються власниками засвідчують певні їх права, наприклад на отримання дивідендів. Що ж буде у випадку, коли уповноважена особа вчинить злочин в інтересах юридичної особи, і до неї буде застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді

штрафу, конфіскації майна, ліквідації? Таким чином, можуть постраждати майнові права тримачів акцій підприємства, які не мають жодного відношення до вчинення злочину уповноваженою особою. І про такі приклади мова йде на сторінках кримінально-правових досліджень вже протягом значного часу. Так, наприклад, у ст. 96–7 КК говориться, що суд може застосовувати штраф до юридичної особи, у разі вчинення уповноваженою особою злочину певної тяжкості. Де ж в даному випадку індивідуалізація відповідальності? Вчиняє злочин одна особа, а відповідає як власне ця особа, так і юридична. В даному випадку може виникнути питання і про подвійну відповідальність за вчинення одного протиправного діяння.

4. Достатньо незрозумілим є законодавче визначення зв'язку дій уповноваженої і юридичної особи. У п. 1 ч. 1 ст. 96–3 Закону визначається, що уповноважена особа діє від імені і в інтересах юридичної особи. Зрозуміло, що оскільки ці дії підпадають під обсяг правового регулювання Кримінального кодексу України, то ці дії неправомірними. Постає питання – який саме є механізм вчинення неправомірних дій «від імені» юридичної особи, як це буде виглядати?

5 Незрозумілою є правова природа не тільки заходів кримінально-правового характеру, а й природа діянь, що вчиняється «від імені і в інтересах» юридичної особи. Якими необхідно їх визнавати? Якщо вважати суб'єктом відповідальності юридичну особу, то відповідальності за що? Визнати юридичну особу суб'єктом кримінальної відповідальності за злочин, підкреслюю, неможливо, оскільки відсутня правова підстава для кримінальної відповідальності – вчинення особою (виключно людиною) діяння, що містить у собі склад злочину. Якщо визнати в даному випадку юридичну особу суб'єктом правопорушення, то постає питання, чому дії такого роду підпадають під регулювання Кримінального кодексу, а не іншого нормативно-правового акту? законодавець, визначаючи види заходів кримінально-правового характеру, по суті відхрещується від відповіді про оцінку такого діяння. У ст. 96–7 – 96–9 КК говориться, що заходи застосовуються до юридичних осіб у разі вчинення уповноваженою особою злочинів, але не вказується за вчинення чого несуть відповідальність юридичні особи. Говориться, що заходи є кримінально-правового характеру, але призначаються вони не зрозуміло за діяння якого роду. Хоча, якщо застосовувати буквально тлумачення ст. 96–11 КК «Застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів» змістовно підштовхує нас до думки про вчинення юридичною особою саме злочину, що, ще раз підкреслюю, є неможливим. Зміст цієї норми не відповідає духу українського закону, принципам права й іншим нормам чинного законодавства про кримінальну відповідальність).

6. Цікавість викликає і перелік заходів кримінально-правового характеру. У ст. 96–6 КК наводиться їх перелік: 1) штраф, конфіскація майна, ліквідація. Чим ці заходи, зрозуміло, окрім ліквідації, відрізняються від покарань, що передбачені в Загальній частині Кримінального кодексу України. Особливо незрозумілим є застосування конфіскації майна щодо, наприклад, різноманітних товариств (згадаємо приклад, викладений у п. 3), майно яких явно не належить особі, яка, як зазначає законодавець,

вчинила злочин «від імені і в інтересах юридичної особи». Певні власники акцій при призначенні службових осіб товариства можуть і заперечувати проти призначення конкретно цієї особи, але відповідальність, видається, будуть нести колегіально, обмежуючись у певних (зокрема майнових) правах, що, нагадаю, суперечить загально визнаним принципам права.

Цікавість викликає положення ч. 3 ст. 96–7 КК, де зазначено, що з урахуванням майнового стану юридичної особи, штраф може бути призначено на виплат. Не зрозуміло, якими саме критеріями буде керуватися суд при визначенні матеріального стану юридичної особи. Як вважається, наприклад, при визначенні майнового стану фізичної особи, суд повинен керуватися рівнем життя цієї особи, її статками, заощадженнями, а як визнати майновий стан юридичної особи? Для однієї великої промислової корпорації втрата прибутку в розмірі, наприклад сто тисяч гривень, не буде катастрофічною, а для невеликого підприємства – подібною до смерті. Якими ж критеріями повинен визначатися матеріальний стан? Зі Змісту Закону це абсолютно незрозуміло.

7. У ст. 96–10 КК визначаються «Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру». Видається незрозумілим застосування такого понятійного апарату. Якщо у чинній ст. 65 КК України мова йде про «загальні засади призначення покарання», то чому в даному випадку законодавець вдається до використання поняття «Загальні правила». Чим вказані поняття відрізняються?

8. Ще одним питанням, яке породжує досліджувана новела, є таке – яким чином буде формалізовано процес застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру? Яким процесуальним документом оформить це суд: вирок, рішенням або чимось іншим? Якщо говорити про правову оцінку злочину, призначення за його вчинення заходів кримінальної відповідальності, покарання – то в даному випадку мова повинна йти виключно про вирок. Але, нагадаю, в даному випадку мова не йде ані про злочин, ані про покарання.

Мова навіть не йде про кримінальну відповідальність. Цікавість викликає і те, що у змісті запропонованих змін визначається, що ці заходи не «призначаються», а «застосовуються». Чи має використання цих двох понять однаковий правовий зміст чи різний?

Слід зазначити наприкінці, що, викликає подив здійснення новелізації національного законодавства про кримінальну відповідальність з метою саме виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України шляхом встановлення нових заходів кримінально-правового характеру. Спостерігається певне протиріччя: з одного боку – лібералізація, а з іншого – значне підвищення каральної дії чинного закону про кримінальну відповідальність.

На підставі визначених проблем смію стверджувати: прийняття таких новел до чинного законодавства не може в повній мірі забезпечити дотримання загальноприйнятих принципів права, неможливе також і збереження взаємодії, взаємозалежності і змістовної послідовності правових норм.

У результаті можна стверджувати, аналіз проблемних моментів «Закону» засвідчує про необхідність його докорінної переробки і внесення до його змісту змін до набрання ним чинності 1 вересня 2014 року.

Література

1. Хавронюк М.І. Заходи кримінально-правового впливу і кримінальна відповідальність // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-прак. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / Редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2013 – С. 130–135;
2. Берзін П.С. Окремі моменти застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб / П.С. Берзін, В.О. Гацелюк // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-прак. конф., 10–11 жовт. 2013 р.; редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2013. – С. 153–158;
3. Харитонов С.О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як новела у кримінальному законодавстві / С.О. Харитонов // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-прак. конф., 10–11 жовт. 2013 р.; редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2013 – С. 173–176.